

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКА РЕАЛІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ
ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ (НА ПРИКЛАДІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ
КОМПАНІЇ PROCTER&GAMBLE)**

Розглянуто особливості реалізації корпоративних стратегій у сучасних умовах фінансового та структурного кризису, посилення антропогенного навантаження й підвищення стурбованості щодо зниження негативного впливу на довкілля внаслідок виробничо-господарської діяльності. Особливу увагу приділено організаторсько-управлінським аспектам проблеми поводження з відходами.

Постановка проблеми

У кризові періоди відбувається скорочення бюджетного фінансування, а підприємства вимушені посилювати режим економії, у першу чергу, шляхом зменшення виробничих витрат, одним з провідних напрямів чого є ресурсозбереження та утилізація відходів.

Тому, у кризові періоди зростає роль корпоративних стратегій оптимізації поводження з відходами. Специфіка таких стратегій полягає в тому, що їхньою метою є не лише дотримання вимог соціальної відповідальності бізнесу у частині вирішення екологічної проблеми зменшення антропогенного тиску виробничих відходів на довкілля (атмосферу, ґрунти та ґрунтові води). Паралельно вирішується економічне завдання компенсації частини виробничих витрат, що є необхідною умовою реалізації проектів переробки та повторного використання на власних підприємствах або продажу на ринку відходів, придатних до переробки і повторного використання деінде.

У кризовий період зростає соціальне і екологічне значення діяльності із поводження з відходами на підприємствах тих галузей, які виробляють товари повсякденного вжитку населення, що є предметами кінцевого споживання та життєзабезпечення людей першої необхідності. Оскільки кризове зменшення виробництва таких товарів є, зазвичай, значно меншим, ніж товарів довгострокового користування або засобів виробництва. Через це під час криз, частка згаданих галузей в утворенні відходів та забрудненні довкілля суттєво зростає. До таких галузей належить і побутова хімія, що виробляє предмети гігієни і продукує великі обсяги придатних до утилізації цінних відходів.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Проблеми еколого-економічного обґрунтування ефективного поводження з відходами розглядалися у численних наукових працях В. С. Міщенка [6–7], В. П. Виговської [7–8], О. Р. Губанової [2–3], Н. О. Хижнякової, Ю. М. Маковецької [8], Т. Л. Омельяненка [8], С. О. Лизуна, М. А. Хвесика [9–10] та ін., питання екологічного менеджменту та екологічної політики, що стосуються проблематики відходів, розглядалися в роботах Б. М. Данилишина [5], О. Ф. Балацького, Л. Г. Мельника, Є. В. Хлобистова [11], Т. П. Галушкіної [1], В. Я. Шевчука, В. С. Кравціва та ін. Оданк саме питанням поводження з відходами на прикладі транснаціональної корпорації практично немає досліджень в межах сучасної економіки природокористування. Це пов'язано з певними обмеженнями стосовно доступу до інформації, неповнотою статистичної та звітної інформації, численими порушеннями при зберіганні та складуванні відходів, що спостерігаються як для побутових відходів, так і, на жаль, для промислових. Тому, на нашу думку, актуальним є завдання проаналізувати стан поводження з відходами транснаціональної корпорації, визначити загальні й специфічні механізми та інструменти поводження з відходами, запропонувати шляхи вдосконалення організаційно-економічних механізмів формування та реалізації локальної екологічної політики й корпоративної екологічної політики.

Метою статті є визначення загальних та специфічних рис і особливостей реалізації корпоративних стратегій поводження з відходами на прикладі транснаціональної корпорації (на прикладі компанії Procter&Gamble) з метою обґрунтування напрямів вдосконалення кооперативної екологічної політики в сфері поводження з відходами.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є корпоративна екологічна політика поводження з відходами. Методика дослідження спиралася на статистичні методи, методи системного аналізу, індукції та дедукції, абстракції та аналогії, які дозволяють провести коректне еколого-економічне обґрунтування напрямів вдосконалення корпоративної екологічної політики у сфері поводження з відходами.

Результати досліджень

В Україні виробництво та поставка таких товарів на внутрішній ринок монополізована кількома великими корпораціями. Провідне місце тут займає транснаціональна компанія Procter&Gamble (P&G), що має виробництва (140 заводів і оптових баз) у 45 країнах, зокрема в США, Німеччині, Угорщині та Україні. В Україні вона є лідером з товарообігу серед світових виробників товарів широкого вжитку (миючі синтетичні поверхнево активні засоби, предмети гігієни, догляду за волоссям, стоматології) і вийшла у світові лідери

продажів у секторі товарів із догляду за красою. В Україні її діяльність здійснює дочірня компанія «Проктер енд Гембл Україна» [12].

Українські виробництва P&G (завод засобів жіночої гігієни у м. Бориспіль, Київська обл.; завод миючих засобів у м. Орджонікідзе, Дніпропетровська обл.) працюють не лише на внутрішній ринок, але й на експорт (80 % продукції заводу у м. Бориспіль). Завод у м. Бориспіль, виробляючи жіночу гігієнічну продукцію, утворює переважно паперові відходи. Продукція заводу у м. Орджонікідзе значно різноманітніша (миючі та чистячі засоби Gala, жіночі прокладки Only You, пральний порошок Daх та засоби із догляду за волоссям Shandy), там утворюється більший асортимент видів відходів: папір/картон, пластик, метал, шлам, хімічний скрап (первинно перероблені відходи) тощо.

Рівень утилізації відходів в умовах ринкової економіки вимірюється часткою (%) обсягу їх повторного використання з отриманням доходу. На 140 заводах і оптових базах компанії P&G у 2007/2008 фінансовому році було утворено майже мільйон (953 тисяч) тонн відходів, з них повторно використано з отриманням доходу більше половини – 55 % (532 тис. тонн). Причому, на 28 заводах компанії досягли понад 90% повторного прибуткового використання відходів [13]. Це значно вище середнього рівня за галузь, незважаючи на те, що на заводах P&G, розміщених у латиноамериканських і азійських країнах, а також країнах Східної Європи (зокрема в Україні) рівень утилізації відходів у 2007 р. був значно нижчим, ніж у розвинутих країнах ЄС, США та разом по компанії (табл. 1).

Таблиця 1. Рівень та економічна ефективність утилізації відходів заводів компанії Procter & Gamble

Регіон	Витрачені кошти на поводження з відходами (\$ млн)	Отримані доходи від утилізації відходів (\$ млн)	Завод, який отримав найбільше доходів (\$ млн)	Повторно використано відходів з отриманням прибутку (%)	Коефіцієнт покриття витрат доходами
Північна Америка	~ 82,3	~12,5	Mehoopany (~ 3,0)	57%	0,15
Європа	~ 44,9	~17,5	Euskirchen (~ 4,1)	63%	0,39
Латинська Америка	~ 6,2	~3,3	Тережі (~ 0,86)	34%	0,53
Азія	~ 9,2	~2,6	Huangpu (~ 1,25)	54%	0,28
Разом	~ 142	~36	-	55%	0,25

Джерело: внутрішня звітність компанії Procter & Gamble [3].

У P&G ще у 2007 р. була розроблена й послідовно впроваджується корпоративна стратегія сорсингу відходів (поглиблення їх утилізації з отриманням доходу), орієнтована на поетапне впровадження в усіх регіонах. Поява і початок активного впровадження у передкризовий період (період наближення світової кризи 2008–2009 рр.) корпоративної стратегії поглиблення

утилізації відходів на підприємствах P&G не була випадковою, але компонентом ширшої, за суттю, антикризової стратегії, хоч і не названої так. Її назвали «Створення ринкових переваг для заводів компанії з допомогою служб, що займаються закупівлями та вирішенням проблем» де утилізація відходів з отриманням доходу присутня як один з 7 напрямів такої діяльності. Причому, саме від утилізації відходів та списаних активів очікується чверть економічного ефекту (чистої економії) [15].

Варте уваги, що корпоративна економічна ефективність (без врахування оціночної суми соціального ефекту), тобто покриття витрат доходами від діяльності з утилізації відходів у компанії P&G, значно менша (в рази), ніж рівень утилізації відходів (таблиця 1). Цим відображається загальна закономірність збитковості природоохоронної діяльності для фінансів окремого виробничого підприємства, витрати на яку мають покриватися за рахунок доходів від продажу основної продукції (у разі відсутності компенсаційних платежів зі суспільних фондів). З іншого боку, саме утилізація відходів належить до того виду природоохоронної діяльності, де можливе часткове покриття виробничих витрат на неї з її ж доходів на рівні підприємства (фірми).

Загальна (рамкова) стратегія поводження з відходами компанії Проктер енд Гембл [13] виходить з того, що:

- у підрозділах компанії кожного року утворюється майже мільйон тонн відходів (включно з неліквідною продукцією), повторне використання яких може дати значну економію виробничих витрат;

- асортимент утворюваних на заводах P&G відходів дає змогу досягти понад 80 % рівня їх утилізації та чистої економії у \$40–60 мільйонів протягом трьох років (довести коефіцієнт покриття витрат на поводження з відходами доходами з 0,25 до 0,53–0,66);

- поглиблення утилізації відходів компанії з отриманням доходу найвигідніше розпочати, у першу чергу, в розвинених країнах, оскільки там вже функціонує розвинений ринок їх переробки та утилізації;

- на заводах компанії, розташованих у країнах, що розвиваються, доцільно впроваджувати й адаптувати до місцевих умов накопичений у розвинених країнах досвід з метою формування цивілізованого ринку переробки відходів компанії в усіх регіонах.

Компанія постійно генерує такі види відходів:

- безпечні відходи – прикладом є забруднені офісні відходи, відходи з їдалень та звичайне побутове сміття;

- небезпечні відходи – це певні види хімікатів та побічних продуктів;

- шлам – вологі відходи з розчинними хімічними компонентами. Тонкі паперові відходи є найзначнішим за обсягом видом шламових відходів, що утворюється заводами P&G;

метали – чорні (що містять в основному залізо) та нечорні (що не містять заліза) метали є відходами, що становлять найбільшу частку матеріалів, придатних для утилізації. Найбільша кількість металевого скрапу, що виробляється заводами компанії «Проктер енд Гембл», зумовлена виготовленням бритв «Джилетт» та лез;

папір – гафрований картон є основною формою відновленого (з вторсировини) паперу;

пластик – пластик є найбільш придатним для переробки, якщо від одного типу та у великій кількості. Пластик, що виробляється компанією «Проктер енд Гембл», надходить у вигляді пакувальних матеріалів (пляшок, плівчастих пакунків тощо) та побічних продуктів.

скло – скло є найменш цінним зі стандартних видів відходів, що підлягають переробці. Компанія Проктер енд Гембл виробляє незначну кількість скляного скрапу;

нестандартні відходи, що підлягають переробці. У компанії «Проктер енд Гембл» прикладами таких матеріалів є відходи від виробництва чіпсів «Прінглз», корму для домашніх тварин та хімікати.

Аналіз промисловості з переробки відходів в рамках розробки стратегії дозволив отримати узагальнюючу оцінку ринку відходів у макрорегіонах (Північна Америка, Західна Європа, Південна Америка, Азія):

Промисловість, що переробляє відходи, включає тисячі компаній, які відзначаються різними розмірами та сферами діяльності. На цьому ринку існує сильна конкуренція через стабільні ціни для клієнтів та наявність багатьох компаній, що займаються утилізацією відходів. У кожному регіоні є декілька основних надавачів послуг, що мають можливість пропонувати повний спектр послуг із переробки відходів для заводів компанії P&G.

Промисловість, що переробляє відходи, не утилізує весь обсяг придатних для переробки відходів. Відходи не утилізуються повною мірою через більший, ніж пропозиція, попит на вторинні матеріали. Усі надавачі послуг, що займаються переробкою та перевезеннями відходів, пропонують сервіси із покращення цінності вторинного продукту.

Вступ до ринку переробки відходів у якості посередника супроводжується помірними складностями завдяки невеликим капітальним вкладенням. Вступ у якості суб'єкта з переробки відходів супроводжується значними проблемами через великі капітальні вкладення та складності, що заважають веденню бізнесу вже існуючим компаніям. Умови ведення цього бізнесу можуть бути мінливими через непередбачуваність цін та великі витрати на транспортування. Тому, ключовим фактором успіху є співпраця з надійними компаніями, що утвердили себе на ринку і можуть зосередитися на відповідності стандартам та задоволенні вимог споживачів послуг.

Різноманітні компанії, що займаються транспортуванням відходів, охоплюють своїми послугами окремі території. Транспортувальникам вигідно працювати у певних регіонах, оскільки тоді вони можуть володіти там власними сміттєзвалищами, що може забезпечити нижчі ціни на послуги з перевезення відходів.

Компанії із поводження з відходами належать до таких категорій:

1) Компанії, що займаються підвищенням цінності продукту шляхом його переробки – оперують потоком численних продуктів із численних заводів. Пропонують підвищення цінності (якості) матеріалів перед потраплянням їх до кінцевого споживача. Реалізують подрібнені або запаковані в пакети матеріали, використовуючи весь їх обсяг для досягнення найкращих цін. Мають обмежені можливості та повноваження для забезпечення повного вирішення проблем на заводах.

2) Вузько спеціалізовані компанії – забезпечують підтримку у поводженні з потоком небезпечних або рідкісних видів відходів, а також відповідність специфічним правовим вимогам. Підвищують цінність продукту завдяки повноваженням у специфічних сферах, наприклад, виробляють скрап відходів від виробництва кави.

3) Сміттєперероблювальні компанії-посередники – інколи розпоряджаються великими обсягами відходів. Більшість з них перепродують відходи для переробки кінцевим споживачам, отримуючи з цього прибуток. Ці компанії розпоряджаються обмеженою кількістю відходів на обмежених територіях.

4) Компанії, які займаються перевезенням відходів, – сьогодні забезпечують основні види обслуговування із перевезення відходів з контейнерів для сміття, що перебувають на заводах, до сміттєзвалищ. Перевіряють відходи на предмет їх придатності для повторної переробки на заводі. Їх мета полягає у збільшенні перевезень, оскільки це збільшує дохід.

Аналіз, здійснений проектом GARP (Global Asset Recovery Purchasing) відділу глобальних закупівель компанії, в рамках якого розроблена стратегія, свідчить, що промисловість з переробки відходів постійно розширюється та оновлюється для задоволення потреб споживачів, які постійно змінюються. Спочатку цілі постачальників послуг не збігалися з цілями компанії «Проктер енд Гембл» – постачальники отримували прибуток прямо пропорційно до кількості утворених та знижених (захоронених) відходів, тоді як «Проктер енд Гембл» зацікавлена зменшувати кількість та переробляти відходи. Їй вигідно співпрацювати з тими партнерами, що зацікавлені у зменшенні тиску від діяльності нашої компанії на навколишнє середовище та зменшенні наших витрат. Через обмежені внутрішні ресурси надавачі послуг повинні мати можливість регулярної взаємодії із заводами для розуміння потреб заводу та для того, щоб бути здатними обслуговувати численні об'єкти. На основі цих висновків в рамках проекту GARP сконструйований та впроваджується у

практику господарювання новий тип надавача послуг із поводження з відходами, а саме:

5) Системний (єдиний) розпорядник відходів. Він має забезпечувати повне управління всіма відходами та збільшувати корисність і цінність вторинного продукту (ціну, відповідність стандартам, задоволеність клієнтів) на одному чи групі заводів. Має переробляти ще на території заводу принаймні один з основних видів відходів та використовувати свої можливості для досягнення максимальної цінності вторинної сировини.

Це – основна концептуальна ідея стратегії, яка складається з таких пунктів-стадій:

1. *Розвиток стратегічної мережі надавачів послуг з кінцевою метою створення Єдиних системних розпорядників відходів:*

- скорочення (консолідація) списку надавачів послуг, де це можливо і припустимо;

- пілотне дослідження потенціалу єдиних розпорядників на заводах, де створено умови прозорості та сприяння їх розвитку;

- визначення цілей для різних надавачів послуг (відділом глобальних закупівель) шляхом залучення більшості постачальників, на яких компанія витрачає великі кошти, та розвитку відносин з ключовими невеликими надавачами послуг для розвитку Єдиного надавача послуг та підвищення цінності вторинної сировини.

2. *Удосконалення та спрощення бізнес-процесу для забезпечення його відповідності потребам поводження з відходами й підтримки швидкого прийняття рішень:*

- уникнення стосунків з ненадійними партнерами, залучення надійних надавачів послуг;

- зв'язок із аналітичними групами компанії для визначення шляхів досягнення цілей;

- забезпечення сталості затверджених контрактів та правової захищеності.

3. *Оптимізація цін шляхом внутрішнього і зовнішнього порівняльного аналізу:*

- постійний моніторинг цін на основні цінні відходи – вторинну сировину (папір, пластик, метал, шлам) на зовнішньому ринку;

- постійний внутрішній порівняльний аналіз та обмін досвідом роботи;

- продуктивне використання обсягу утворених відходів та налагоджених зв'язків (регіонально і глобально).

4. *Збільшення до максимуму переробки, особливо утилізації відходів, та скорочення кількості і площі сміттєзвалищ:*

- використання відходів як вторинної сировини, розвиток нових технологій на заводах (утилізації відходів та маловідходних);

- співпраця з інжиніринговими та науково-дослідними підрозділами і організаціями для аналізу і обґрунтування вибору перспективних можливостей утилізації відходів.

5. *Організація співпраці заводів з єдиними розпорядниками з питань забезпечення ефективного транспортування відходів:*

- підпорядкування служби транспортування відходів єдиному розпоряднику відходів;

- перегляд контрактів з існуючими надавачами транспортних послуг для зменшення потреб у контролі за процесом транспортування.

Одним з основних чинників забезпечення реалізації цієї стратегії був компетентний аналіз ризиків, пов'язаних з її реалізацією, та визначення напрямів протидії. Ризики зводяться до двох пунктів:

1. *Опір змінам діючих програм з переробки й перевезення відходів на заводах* через існуючі зобов'язання та обмеженість робочої сили, капіталу, приміщень.

Напрями протидії: отримання підтримки вищих рівнів менеджменту та на рівні заводів перед реалізацією програми. Використання результатів аудиту відходів на інших заводах для пояснення можливостей економії коштів і забезпечення підтримки керівництвом впровадження програми. Визначення ключових кураторів кожного заводу для впровадження даної програми. Навчання й тренінги робітників заводів з питань економіки та екології для забезпечення належного виконання обов'язків.

2. *Негативний вплив на поточні відносини з партнерами* – надавачами послуг, спричинений впровадженням єдиного розпорядника відходів.

Напрями протидії: співпраця з існуючими надавачами послуг, які спроможні стати єдиними розпорядниками або переробниками чи посередниками, що збільшують цінність вторинної сировини – з метою визначення потенціалу довготривалого співробітництва з ними. Залагодження відносин заздалегідь у процесі планових переговорів щодо зміни контрактів з усіма надавачами послуг, які можуть зазнати збитків. Підтвердження всіх поточних контактів із конкурентоспроможними цінами.

Основна цінність розглянутої стратегії полягає в тому, що вона успішно практично реалізована впродовж 2007–2009 рр. Єдині розпорядники відходів спочатку були запроваджені як пілотний проект у Німеччині (9 заводів і дистриб'юторських центрів), Північній Америці (4 заводи), Азії та (2 заводи) Латинській Америці (1 завод). На першому етапі розширення цього проекту – на 30 основних заводах (тоді ж досягнуто скорочення кількості сміттєзвалищ на 50%), на другому етапі – також на 30 заводах, на третьому етапі – ще на декількох заводах, розміщених у менш сприятливих умовах. У 2007/2008 фінансовому році за рахунок збільшення утилізації відходів заводів компанії отримано \$12 млн чистої економії [12].

В Україні увага центральних органів влади, зокрема Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, звернена майже виключно на питання покращення поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ). Розпочалося впровадження роздільного збирання побутових відходів у 130 містах. У 9 населених пунктах: містах Київ, Севастополь, Запоріжжя, Чернівці, Саки, Олександрія Кіровоградської області, Новоград-Волинський, Буча та с. Погреби Київської області пущено в дію сміттесортувальні лінії (будуються ще у 19 населених пунктах). У Києві та Дніпропетровську працюють сміттєспалювальні заводи, експериментальна сміттєспалювальна установка експлуатується у м. Люботин Харківської області. Наявні потужності дали змогу переробити у 2011 р. лише близько 7 % ТПВ, утворених в Україні, з них: 4 % спалити, а 3 % утилізувати через заготівельні пункти вторинної сировини та на сміттєпереробних заводах. Решта 93 % поповнила сміттєзвалища [16].

Зрозуміло, що в умовах недостатнього розвинутого ринку послуг із поводження з відходами та промисловості з їх переробки й утилізації в Україні будуть необхідними значні капітальні витрати та реалізація державної політики сприяння поступовому наближенню до сучасного (80 %) рівня утилізації промислових відходів галузі побутової хімії і предметів гігієни.

Структурним аналогом ринку послуг поводження з відходами у країнах з ринками, що формуються (зокрема в Україні), є такі ринки у країнах Азії. За результатами аналізу таких ринків, здійсненого спеціалістами компанії «Проктер енд Гембл», вони відзначаються такими особливостями:

- на більшості підприємств – утворювачів відходів – не запроваджено передових ресурсозберігаючих, маловідходних технологій;
- більшість підприємств – утворювачів відходів бажають не займатися переробкою своїх відходів на власних заводах;
- підприємства, що займаються переробкою відходів, розпорошені та нерівномірно розміщені;
- більшість надавачів таких послуг спеціалізуються на певному виді відходів;
- ця промисловість є новою та недостатньо розвинутою галуззю, однак і тут існує конкуренція;
- недостатній розвиток ділової етики у промисловості взагалі та, особливо, у галузі надання послуг з поводження та переробки відходів;
- прибутки підприємств – надавачів послугваріюють в залежності від рівня розвитку технологій та обсягу переробки відходів;
- вихід на ринок нових підприємств, що займаються відходами, потребує витрат часу, зусиль та значних коштів;
- прибутки та успіх на ринку нових підприємств – надавачів послуг – зумовлюють запровадження кращих технологій переробки відходів;

- можливість отримання доходу, як правило, є лише від продажу на переробку окремих видів відходів (існує дуже мало єдиних розпорядників всіма відходами заводу).

Ключові ідеї стратегії поглиблення переробки відходів на заводах P&G, розташованих в країнах Азії також, з певними застереженнями, можуть бути застосовані у країнах з ринками, що формуються, зокрема в Україні:

- сприяння розвитку можливостей підприємств – надавачів послуг із поводження з відходами;

- сприяння збільшенню конкуренції між надавачами таких послуг;

- сприяння розвитку служб аналізу ринку послуг із поводження з відходами на підприємствах – утворювачах відходів;

- посилення співпраці підприємств-утворювачів відходів з основними надавачами послуг із поводження з відходами з метою розвитку технологічних та організаційних інновацій у сфері переробки відходів;

- сприяння створенню підприємств – єдиних розпорядників відходів як партнерів підприємств – утворювачів відходів з метою запобігання втратам вторинної сировини та зменшення виробничих витрат.

Успішній реалізації цих задач має сприяти наближення до єдиного економічного простору країн ЄС, оскільки дасть змогу скористатися такими регіональними перевагами зростаючого ринку послуг з переробки та видалення відходів у країнах Європи:

- наявність багатьох конкурентоспроможних компаній, що надають послуги із поводження з відходами на регіональному, національному та глобальному рівнях;

- наявність підвищеної конкуренції на ринку послуг із поводження з відходами;

- збільшення попиту на матеріали, придатні для повторного використання та на альтернативні джерела енергії (отримання енергії від переробки відходів) через зростання цін на сировину та енергоносії;

- введення регулятивних норм, спрямованих на зменшення кількості і площі сміттєзвалищ, з огляду зростання дефіциту вільних земель;

- більша економічна вигідність переробки, а не захоронення відходів для підприємств, що займаються відходами;

- гнучкість компаній, що займаються відходами, у наданні своїх специфічних послуг;

- послідовна діяльність секретаріата ЄС, спрямована на стандартизацію регулятивних і правових норм щодо поводження з відходами в усіх країнах Європи та, відповідно, способів і технологій їх переробки (сприяння передачі передових технологій переробки відходів).

З огляду на все вищевикладене, описана стратегія утилізації відходів заслуговує спеціального розгляду і поширення закладеного в ній досвіду

екологічного менеджменту на інші підприємства галузі побутової хімії та предметів гігієни, а також на підприємства інших галузей, близьких за речовиною та характером відходів (наприклад, фармакологічних).

Висновки та перспективи подальших досліджень

1) Одним з можливих напрямів вирішення проблеми відходів у ринковій економіці може бути ширше залучення до цієї справи потужних і прибуткових підприємств-утворювачів відходів, встановивши їм податкові пільги на суму інвестицій у переробні потужності; підставою для надання таких пільг має бути розробка та реалізація корпоративної стратегії утилізації цінних відходів (паперу, металу, пластика, хімічного скрепу тощо).

2) Зразком для створення таких документів може бути стратегія сорсингу відходів (поліпшення розпорядження відходами та списаними активами) розроблена і успішно реалізована транснаціональною компанією P&G.

3) Для поширення позитивного досвіду поглиблення утилізації відходів з отриманням доходу на підприємствах (фірмах) доцільно організувати взаємодію із соціально-відповідальними транснаціональними корпораціями, які досягли в цьому значних успіхів (наприклад, та ж P&G), просити у них інформаційної та технічної підтримки розгортанню такої діяльності на інших підприємствах й розвитку ринка послуг щодо поводження з відходами в Україні.

Перспективи подальших досліджень тісно пов'язані з еколого-економічним обґрунтуванням поводження з окремими видами відходів, зокрема, паперу та пластика. На часі – розробка організаційно-економічних механізмів стимулювання раціонального та ефективного поводження з відходами через організацію систему збиру, складування, зберігання й утилізації відходів, що сконцентровані у часі. Так, серед перспективних досліджень – визначення економічних важелів запобігання уникненню стихійних (неорганізованих) звалищ, облаштування місць зберігання відходів, створення потаткових важелів, спрямованих на утилізацію відходів на місці їх виникнення.

Література

-
1. *Галушкіна Т. П.* Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика). – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. – 280 с.
  2. *Губанова Е. Р.* Механизм экономико-экологического стимулирования использования вторичных ресурсов: [монография] / *Е. Р. Губанова* – Одесса : Одесский государственный экологический университет, 2009. – 280с.
  3. *Губанова Е. Р.* Экономическая оценка твердых отходов производства // *Економіка: проблеми теорії та практики* : зб. наук. праць / *Е. Р. Губанова*. – Дніпропетровськ, 2002. – Вип. 130. – С. 69–75.

4. *Губанова О. Р.* Організаційно-економічний механізм стимулювання освоєння техногенно-ресурсного потенціалу України [Текст]: автореф. дис... на здобуття наукового ступеня докт. екон. наук: 08.00.06 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / *Губанова О. Р.* – Одеса, 2010. – 22 с.
  5. *Данилишин Б. М.* Наукові нариси з економіки природокористування: [монографія] / *Б. М. Данилишин.* – К. : РВПС України НАН України, 2008. – 280 с.
  6. *Мищенко В. С.* Чи є прогрес у природоохоронному фінансуванні в Україні? / *В. С. Мищенко* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/2vze/zb_m/0168_zb_m_2VZE.pdf
  7. *Мищенко В. С., Виговська Г. П.* Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення / *В. С. Мищенко, Г. П. Виговська.* – К.: «Наукова думка», 2009. – 294 с.
  8. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті європейського досвіду / *В. С. Мищенко, Г. П. Виговська, Ю. М. Маковецька, Т. Л. Омеляненко.* – К.: «Лазурит-Поліграф», 2012. – 120 с.
  9. *Хвесик М. А.* Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / *М. А. Хвесик;* НАН України, РВПС України. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 508с.
  10. *Хвесик М. А.* Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: [монографія] / *М. А. Хвесик;* НАН України, РВПС України. – Луцьк: Твердиня, 2010. – 486 с.
  11. *Хлобистов Є. В., Жарова Л. В.* Проблеми інституціоналізації системи раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища / *Є. В. Хлобистов, Л. В. Жарова* // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2010, № 2. – с. 206–214.
  12. Про компанію P&G в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pg.com.ua/pg_ukraine.htm
  13. Waste streams info sheet. Global Asset Recovery Purchases [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blogs.pg.com/garp/>
  14. *Butler Andrew M.* Global Waste Streams Sourcing Strategy. Procter and Gamble Global Asset Recovery Purchasing. 2008.
  15. GBS Purchases - TDC Service Line [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blogs.pg.com/garp/>
  16. «Іноземний капітал готовий заробляти на українському смітті». Телевізійна служба новин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua>
-
-